

PREMENY DYCHOVEJ HUDBY NA SLOVENSKO-MORAVSKOM POMEDZÍ V 20. STOROČÍ (NA PRÍKLADE OBCÍ KÚTY, BRODSKÉ, LANŽHOT A TVRDNICE)

Barbora Turčanová, Ústav evropské etnologie, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno

Príspevok sa venuje problematike dychovej hudby ako nástrojového zoskupenia pôsobiaceho vo vidieckom prostredí v štyroch lokalitách na slovensko-moravskom pomedzí (Lanžhot, Tvrdonice, Brodské, Kúty). Zameriava sa na obdobie druhej polovice 20. storočia, kedy so zmenou kultúrnej politiky prichádzajú aj zmeny v pôsobení tohto nástrojového zoskupenia. Dychová hudba sa vo vidieckom prostredí stáva mimoriadne štedro podporovanou aktivitou a od sedemdesiatych rokov je jej tradičná podoba a znenie výrazne ovplyvnené mediálne populárnou dychovou hudbou Moravanka. Vo výskumných lokalitách vznikajú nové dychové kapely s novým repertoárom a novým imidžom. Na oboch stranách rieky Moravy sú však výsledky tohto vplyvu rozdielne. Dôležitú rolu zohráva lokálna komunita a jej vzťah k ľudovej kultúre.

Rok 1948 priniesol obyvateľom vtedajšieho Československa zásadné zmeny spôsobu života. K moci sa dostal totalitný politický režim, ktorý postupne ovplyvnil všetky oblasti života spoločnosti a determinoval aj významným spôsobom život, alebo skôr životnosť prejavov ľudovej kultúry. Niektoré celkom odmietol, iné naopak podporil. Tento príspevok sa venuje vývoju dychovej hudby na slovensko-moravskom pomedzí v inkriminovanom období kultúrnej politiky jednej strany. Vznikol na základe výskumu slovenských lokalít Kúty a Brodské (región Záhorie) a moravských obcí Lanžhot a Tvrdonice (región Slovácko, subregión Podluží). Ide o pohraničné obce, ktorých katastre ležia bezprostredne vedľa seba a delí ich hraničná rieka Morava. Výskum prebiehal v rokoch 2018 a 2019, metodicky bol postavený predovšetkým na osobných rozhovoroch s informátormi pochádzajúcimi z prostredia dychovej hudby a na štúdiu obecných kroník, literatúry¹ a početných audiovizuálnych záznamov vyskytujúcich sa na rôznych internetových stránkach.²

Pre lepšie pochopenie špecifik vývoja dychovej hudby v socialistickom Československu je vhodné vrátiť sa do histórie a načrtnúť pozíciu dychovej hudby ako nástrojového zoskupenia v spomínaných lokalitách. V druhej polovici 19. storočia si získali dychové orchestre obrovskú popularitu v rámci mestských promenádnych koncertov,³ kam sa dostali z vojenského prostredia.⁴ Obyvatelia vidieka prišli do kontaktu s dychovou hudbou najmä vďaka povinnej vojenskej službe mužov. Niektorí si svoju povinnosť splnili práve vo vojenských posádkových hudbách. Naučili sa tam dobre ovládať jednotlivé hudobné nástroje a spoznali aj nový, moderný repertoár – nielen hudobný, ale aj tanečný (v tom období ho predstavovali predovšetkým tance polka a valčík), ktorý sa ich sprostredkovaním od druhej polovice 19. storočia dostáva do vidieckeho prostredia.⁵

Vo výskumných lokalitách sa dychová hudba formovala od začiatku 20. storočia. V tomto období tu doznieva pôsobenie gajdošov, ktorí kvôli ich interpretačným a hlavne akustickým možnostiam nepostačovali nárokom doby. Nahradili ich viacčlenné sláčikové zoskupenia, ktoré boli schopné vyhovieť potrebám obyvateľov sledovaných lokalít. Hlavnou príčinou nebola

ani tak ich schopnosť zahrať aj moderný repertoár, ako ich silnejší zvuk, ktorý dokázal ob-
siahnúť väčšie sály a väčšie množstvo ľudí.⁶ Muzikanti zoskupení v tradičných sláčikových
hudbách boli tzv. náaturisti – nepoznali noty, keďže hudobné vzdelanie nebolo na vidieku jed-
noducho dostupné a požadované. Ich interpretačné techniky spočívali na hudobnom sluchu
a pozorovaní starších generácií muzikantov pôsobiacich v lokalite.⁷ Vďaka tomu sa z generácie
na generáciu tradovali špecifické lokálne hudobné prejavy (spôsob interpretácie aj repertoár).

Práve spomenuté sláčikové obsadenia kapiel sa časom pretransformovali na čisto dychov-
vé kapely.⁸ Svedčia o tom aj príklady z výskumných lokalít – na začiatku 20. storočia tu
najintenzívnejšie pôsobili: *Bažantova kapela* (Tvrdonice), *Kapela bratov Láničků* (Tvrdoni-
ce), *Prajci* (Lanžhot), *Dujsíkovci-Apaci* (Brodské).⁹ Tieto nástrojové zoskupenia fungovali
v tzv. štrajchovej zostave, teda hrajúce v kombinácii sláčikových a dychových (plechových)
nástrojov. Muži, ktorí sa vracali z vojenskej služby, výborne ovládali hru na dychové ná-
stroje, tieto si často so sebou z vojny prinášali a pridávali sa k už pôsobiacim sláčikovým
kapelám. Mnohí muzikanti¹⁰ ovládali hru na oboch typoch nástrojov a pri hre ich podľa
potreby striedali. Tieto nástrojové zoskupenia združovali muzikantov z viac ako jednej obce
a ich pôsobenie nebolo späté len s jednou lokalitou. Kapely sprevádzali obyčaje životného
cyklu (svadba, pohreb), ale aj výročné obyčaje a rôznorodé tanečné príležitosti a svoj reper-
toár čerpali (okrem dobových módných vlín, ktoré predstavovali hlavne polka a valčík) aj zo
staršieho lokálneho piesňového fondu.

Reprezentatívnym nástrojovým zoskupením tohto prostredia boli od roku 1908 muzikan-
ti združení okolo Jána Juráčka v Tvrdoniciach (*1879). Ten sa učil hrať u týneckého hodiná-
ra Františka Stibúrka, ktorý v rokoch 1866–1908 viedol sedemčlennú partiu „prespolních“
muzikantov. Táto kapela hrávala tak, ako bolo na tú dobu zvykom – do večera na dychové
nástroje, potom ich vystriedali za tichšie sláčikové nástroje. V roku 1929 sa vedenia tejto
kapely chopil syn Jána Juráčka – František Juráček (1904–1988). Počas druhej svetovej vojny
bol vyhlásený zákaz tanečných zábav a ďalších podobných podujatí, preto v roku 1941 kape-
la ukončila svoje pôsobenie.¹¹

Prenikanie dychovej hudby na Podluží so sebou prinieslo zmenu melodického sprievodu
prispôbenú práve tomuto nástrojovému zoskupeniu. „*Muzikanti a zpěváci písně pozmě-
nili, protože dechové nástroje nemohly doprovázet melodicky a tonálně složité nápěvy. Proto
také nezvanikly všechny staré písně spolu se zánikem štrajchového doprovodu. Mládež zná písně
už v jejich novější podobě, zatímco starší zpěváci někdy uvádějí novou i starší verzi nápěvu
a textu.*“¹²

Najvýznamnejším nástrojovým zoskupením na slovenskej strane Moravy, ktoré sa tu
v rôznych podobách formovalo od začiatku 20. storočia, boli muzikanti z rodu *Dujsíkov-
cov-Apakov*, ktorý sa niekoľko desaťročí staral o hudobný sprievod pri rôznych príležitos-
tiach nielen v Brodskom. Okrem lokálneho repertoáru interpretovali aj viedenské valčíky
a klasické skladby na počúvanie, keďže boli pozývaní na grófske a statkárske rodinné plesy.

V roku 1932 začala pôsobiť nová generácia muzikantov tohto rodu pod vedením Fer-
dinanda Dujsíka-Apaku (1902–1965) – zo štrajchovej zostavy nástrojov sa premenili na
kapelu s čisto dychovými nástrojmi a bubnom. Získavali si čoraz väčšiu popularitu nielen
v domácom prostredí, ale aj mimo Záhoria a susedného Podluží. (Od roku 1934 hrávali
v Bratislave hasičom, v roku 1941 sa predstavili v rozhlase, v roku 1946 účinkovali v Ban-
skej Bystrici na oslavách Slovenského národného povstania, kde večer odohrali aj tanečnú
zábavu v Národnom dome.) V monografii obce Brodské uvádza jej autor Konštantín Palko-
vič výpoveď respondenta z roku 1991: „*Najviac však hrávali doma v Brodskom. Hudba bola
neodmysliteľnou zložkou života Broďčanov. Muzikanti hrávali pri svadbách, viedli regrútov
do Skalice na odvod, hrali pri všetkých tanečných zábavách, na fašiangy, na hody, na Štefana,*

v predvečer prvého mája, sprevádzali oslavy, niektoré divadelné predstavenia, vystúpenia hasičov a futbalistov. V kostole hrali na Vianoce a Veľkú noc, niekedy pri procesii a púti, občas na pohreboch. Hrávali polky, valčičky, pochody, smútočné pochody, zriedka iné. Na hody po obede vyhrávali po domoch.¹³

Dychové nástrojové zoskupenie na svadbe v Kútoch v tridsiatych rokoch 20. storočia.
Zdroj: <https://www.zahorackyfolklor.sk/products/kucanska-svadba/> [cit. dňa 13. 4. 2019]

Popularita dychovej hudby vo vidieckom prostredí sa neprejavila len pridávaním dychových plechových nástrojov k už existujúcim sláčikovým kapelám, ale aj zakladaním čisto dychových kapiel. Prvá takáto kapela v rámci výskumných lokalít pôsobila od roku 1918 v Kútoch a jej pôsobenie netrvalo dlho. Druhá bola takisto na slovenskej strane rieky Moravy a vznikla v Brodskom pod vedením Metodeja Prajku (1898–1962) v roku 1920. Táto dychovka fungovala v desaťčlennom obsadení pod názvom *Desítka* do začiatku druhej svetovej vojny. Okrem nej v Brodskom od roku 1928 pôsobila ďalšia dychová hudba pod vedením Jozefa Knapa, ktorá účinkovala aj za riekou Moravou.¹⁴

Dôležitý medzník vo vývoji dychovky v tomto prostredí predstavovala už spomínaná druhá svetová vojna. Tá, ako o tom svedčí príklad Juráčkovcov, znamenala útlm hudobného sprievodu v spomínaných lokalitách a spôsobila aj nedostatok muzikantov po jej skončení. Práve preto sa v roku 1947 pod vedením Františka Juráčka zlúčili muzikanti z tvrdomickej Láničkej kapely a Hřebačkovej kapely z Moravskej Novej Vsi a Prajci z Lanžhota. Na moravskej strane rieky Moravy tak vznikla prvá čisto dychová kapela známa pod názvom *Juráčkovci/Juráči*.¹⁵ Spojenie týchto muzikantov predstavovalo koniec štrajchu v tomto prostredí. Prečo tak tomu bolo, nie je úplne jasné. Dá sa predpokladať, že dôležitú rolu zohrala predovšetkým premena hudobného vkusu vtedajšej vidieckej spoločnosti, ako aj postupná premena tanečného a piesňového repertoáru.

Dujsíkovci-Apaci pri príležitosti nahrávania do rozhlasu v roku 1941 v Brodskom. Zdroj: súkromný archív informátora (m, 1924, Brodské).

Juráčkovci na hodoch v Lanžhote v roku 1961. Zdroj: Jeřábek, Richard, Frolec, Václav a Holý, Dušan. Podluží. Kniha o lidovém umění. V Brně: Krajské nakladatelství, 1962, s. 122.

vená všeho ,buržoazního bahna‘ a veškerého vlivu ,západnické pseudokultury‘. To vše v očích ideologů splňovala lidová kultura – kultura vytvořená utlačovaným lidem a ,po staletí dotvořovaná, vybrušovaná a vylepšovaná, která má ,ve své velké části trvalou, nehynoucí hodnotu, s kterou se ani zdaleka nemůže měřit jepičí život pseudolidových písní a šlágrů komponovaných v epoše buržoazní republiky...‘; u kterých se nebavil kolektiv, ale ,bavily se dvojice, vedené celým způsobem zábavy k individualistickému zabývání se sebou samými.“¹⁸

Komunistická kulturná politika nielen že využívala niektoré prejavy ľudovej kultúry, ale často si ich aj pretvárala pre vlastné záujmy. Jej vplyv na udržovanie prejavov tradičnej ľudo-

Znakom starších dychových kapiel bolo ich zloženie z muzikantov pochádzajúcich z viacerých okolitých obcí (v tomto prípade z oboch strán rieky Moravy) a ich účinkovanie v širokej oblasti. Kapela mala dva klarinety, dve krídlovky, dve baskrídlovky, dve trubky, heligón a bicie. Repertoár tvorili najmä úpravy lokálnych ľudových piesní viažucich sa k lokálnym tanečným prejavom (na Podluží predovšetkým *vrtené a hošíje*). Jurácci sa držali interpretačného štýlu zaniknutých kapiel a boli vzorom ostatným dychovkám na Podluží. Moravská etnomuzikologička Marta Toncrová pri výskume organizovanom v rámci tvorby publikácie *Náš kraj. Folklor, obyčaje, historie, nářečí a jména v tradici a současnosti družstevních vesnic Moravská Nová Ves, Hrušky, Týnec a Tvrdonice* (1982) pozorovala v ich hre tieto zmeny: „Podle srovnání hry z roku 1969 (jde o soukromý snímek Marie Snopkové z Hrušek z vystoupení Juráčkovy kapely v roce 1969 na hrušeckých hodech) a z roku 1975 se podstatně zrychlilo tempo. V dřívějším způsobu vedení melodie se také uplatňovaly silněji jako sólové hlasy klarinety, zatímco nyní jsou zcela v popředí trubky.“¹⁶ Časť repertoáru tvorili úpravy priamo Františka Juráčka, no väčší podiel však patril Metodejovi Prajkovi, ktorý v rokoch 1942–1962 s Juráčkami hral.¹⁷

Ďalší zásah do pôsobenia dychovej hudby v skúmanom prostredí priniesol rok 1948, ktorý priniesol prevzatie moci komunistickým režimom a s ním prišiel aj nový model pohľadu na ľudovú kultúru. Práve tá sa stala kľúčom k získaniu žiadanej kontroly nad širokými vrstvami spoločnosti. „Nový režim stavěl na tzv. *vládě lidu a třídním boji, chtěl vytvořit nový ,spravedlivý‘ řád, ke kterému byl třeba ,nový‘ člověk a ,nová‘ kultura, zba-*

vej kultúry na Morave bolo mnoho intenzívnejší ako na Slovensku. V mnohých regiónoch v tomto procese zohrali dôležitú rolu jednotné roľnícke družstvá. V Lanžhote bolo družstvo založené v roku 1949 a už o desať rokov neskôr spravovalo väčšinový podiel v obci. V Tvrdoniciach bola situácia rovnaká. Obe obce spadali pod *Jednotné zemédeľské družstvo Jana Černého* so sídlom v Moravskej Novej Vsi. Družstvo patrilo k tým úspešným a mimoriadne štedro finančne podporovalo kultúrne aktivity späté s ľudovými tradíciami. V tejto dobe sa podporoval vznik folklórnych súborov či speváckych skupín a takisto organizácia rôznych podujatí, na ktorých mali možnosť tieto telesá účinkovať. Týchto kultúrnych akcií bolo mnoho, pretože predstavovali kontrolu nad trávením voľného času obyvateľov. Svedčí o tom aj nasledovný úryvok: „*Mladí z družstva i obci naopak považujú za samozrejmosť, že pri oslavách rôznych výročí a významných dňoch – napríklad pri tradičnej oslavách 1. máje v Břec-lavi – se oblečou do krojů a jdou manifestovat společně v řadách družstevníků. [...] Zájmová činnost, pramenící ze zdejších dávných tradic, nejen stmeluje pracovníky uvnitř družstva, vytváří živnou půdu pro dobrovolnou disciplínu a je nemalým zdrojem občanského uvědomění, ale odstraňuje i generační bariéry, upevňuje pocit hrdosti na sounáležitost k zemědělskému podniku a nedovolí lidem trávit svůj volný čas planě, v obklopení nudou. V takové atmosféře se pak daří vštěpovat vztah k práci v zemědělství a k bohatému kulturnímu životu vesnice i těm nejmladším. Také v tomto směru plní JZD Jana Černého významnou politickou a společenskou úlohu, jež vytváří nejen pevné zázemí pokroku v lidech současných generací, ale vštěpuje ony myšlenky do vědomí těch, kteří převezmou odpovědnost za správu podniku na přelomu století.*“¹⁹ V monografii Tvrdonic sa zase dočítame: „*Musíme poděkovat našemu socialistickému zřízení pod vedením Komunistické strany Československa, které nám skýtá možnosti k národopisnému využití a vynakládá na kulturní činnost v našem socialistickém státě mnoho finančních prostředků.*“²⁰

Neformálne spontánne spevné alebo herné príležitosti sa zo života vytrácali a nahradili ich organizované vystúpenia konané často v rámci nových sviatkov, ktoré priniesol nový politický režim a ktoré smerovali ku kontrole každodennej kultúry obyvateľstva. Zásadnou zmenou bolo obmedzenie náboženských prejavov, ktorých miesto vyplnili novovzniknuté sviatky a herné príležitosti. Vo všetkých výskumných lokalitách sa od päťdesiatych rokov stretávame s novými občianskymi obradmi ako uvítanie do života, odovzdávanie občianskych preukazov a podobne. Išlo však o veľmi malé podujatia, pri ktorých nebola dôležitá prítomnosť dychovej hudby. K tradičným príležitostiam, u ktorých dychovka naopak nechýbala, patrilo napríklad vyhrávanie pri sviatku Jozefa alebo Anny.²¹

Juráčkovi ako reprezentanti lokálnej kultúry Podluží boli pomerne známa dychová hudba aj za hranicami svojho pôvodného pôsobiska. Hrali napríklad na plese Slováckeho krúžku v Brne v päťdesiatych rokoch 20. storočia, v šesťdesiatych rokoch na Medzinárodnom filmovom festivale v Karlových Varoch. Okrem toho sa predstavili v Prahe, v Hradci Králové alebo v slovenskej Nitre. Zahrali si tiež v Sovietskom zväze, v Rakúsku, Nemecku aj v Maďarsku. Na tieto miesta by sa ako tradičná lokálna dychovka v prvej polovici 20. storočia určite nedostali. Práve ich úspechy pôsobili taktiež ako motivácia pre vznik nových kapiel a zachovanie muzikantskej tradície ich domáceho regiónu.²²

Situácia vo výskumných lokalitách na slovenskej strane rieky Moravy bola odlišná. V Kútoch aj v Brodskom stimul v podobe jednotných roľníckych družstiev, ich podpory kultúry aj ich role dôležitého objednávateľa hudobných zoskupení, aký bol zaznamenaný v Lanžhote a v Tvrdoniciach, neprišiel. Tieto inštitúcie tu samozrejme pôsobili, ale s väčšinovým podielom až od konca šesťdesiatych rokov 20. storočia.²³ S priebehom spoločenských premien na socialistickom vidieku spätosť s ľudovou kultúrou u obyvateľov týchto obcí postupne opadla. Súviselo to aj s pracovnými aktivitami, ktoré boli u mnohých spojené skôr s okolitými

lokalitami ako s domovom. Kvôli politickému režimu ochladol náboženský život a obyvateľstvo sa rozdelilo do spolkov s nie veľkou aktivitou a popularitou oproti susednému Podluží. Vytratilo sa vedomie lokálnej identity zviazanej s tradičnou kultúrou. To logicky vplývalo aj na fungovanie dychovej kapely Dujsíkovcov-Apakov, ktorí hrávali viac na Morave ako na Slovensku. V ich domácom prostredí sa vytratila ich potreba, čo sa odrazilo aj na živote tejto kapely. V šesťdesiatych rokoch pôsobili pod miestnym hasičským zborom v Brodskom, ktorý predstavoval aspoň malý finančný stimul, pod názvom Hasička. Táto dychovka účinkovala aj v okolí Brodského, neskôr pod vedením Jozefa Štvrteckého mladšieho. Jej pôsobenie skončilo na začiatku sedemdesiatych rokov 20. storočia, ale do povedomia obyvateľov sa intenzívnejšie nezapísala.

Vplyv masovej komerčnej obľuby dychovej hudby

Politická situácia však nebola jediným stimulom zmien vo vývoji dychovej hudby v nami sledovanej oblasti. Rovnako dôležitú rolu zohrali masové komunikačné prostriedky. Rozhlasové prijímače sa vo výskumných lokalitách vyskytovali už pred druhou svetovou vojnou, k ich rozšíreniu ale došlo predovšetkým v druhej polovici 20. storočia. Ako bolo na začiatku príspevku spomenuté, vybrané prejavy ľudovej kultúry boli novým režimom preferované a podporované, poslucháčsky ale aj mimoriadne obľúbené a často prezentované. Účinkovanie Juráčkovcov z Podluží po celej republike aj v zahraničí je toho príkladom.

Dychová hudba si získala svoje miesto aj v televízii, to ale predovšetkým až s príchodom dychovej hudby Moravanka pod vedením Jana Slabáka v roku 1972. Interpretačný štýl Moravanky a s ním zviazaná neuveriteľná popularita odštartovali novú éru vo vývoji dychovej hudby v Československu. Obrovský nárast popularity zaznamenala kapela v marci roku 1973, kedy bol v televízii odvysielaný program s názvom „A vy neznáte Moravanku?“. Keď sa Moravanka predstavila v tomto programe, bolo to niečo nevidané. Interpretovala ľudové piesne, ktoré obyvateľstvo poznalo, ale nikdy ich nepočulo tak prevedené. Muzikanti hrali čisto, živšie, hra klarinetov bola bohatá na rôzne melodické variácie, pre hru trúbok bolo zase charakteristické až swingové frázovalenie. Moravanka pod vedením kapelníka Jana Slabáka zásadným spôsobom ovplyvnila ďalší vývoj dychovej hudby dovtedy pôsobiacej vo vidieckom prostredí nielen na Morave, ale aj v Čechách a na Slovensku. Išlo o zoskupenie profesionálnych muzikantov z brnenskej filharmónie, absolventov brnenského konzervatória a Janáčkovej akadémie múzických umení v Brne, ktorí interpretovali Slabákovu úpravu ľudových piesní a takisto orchestrálne skladby s muzikálnym presahom až do swingu. Moravanka si svojou atraktivitou, ktorá spočívala práve v precíznej a neopočúvanej interpretácii známych ľudových piesní, rýchlo získala obľubu. Táto dychovka neplnila funkciu kapely späť s lokálnym prostredím, ale venovala sa koncertnej činnosti. Jej vystúpenia mali estrádny charakter a od roku 1978 bola kapela profesionálnym telesom.²⁴

Vplyv Moravanky, ktorá bola od polovice sedemdesiatych rokov 20. storočia každodenne v domácnostiach prítomná vďaka rozhlasu a televízii, sa vo vidieckom prostredí prejavil hneď v niekoľkých rovinách. Zmenila sa hra dychových kapiel, ktorých technická úroveň sa začala výrazne zvyšovať. Z hudieb preto pomaly odchádzali náaturisti a aj popularita Juráčkovcov, ktorý oproti Moravanke hrali zastaralo, začala klesať. Moravanka prispela k renesancii dychovky nielen na Morave, ale aj na Slovensku, čo sa prejavilo nasledovne: začali vznikať rôzne „-anky“. Išlo o dychové hudby, ktoré sa po popularizácii dychovej hudby v podobe Moravanky zakladali vo vidieckom prostredí a svoj názov vytvorili na základe spojenia názvu lokality svojho pôsobenia a pridaním koncovky -anka. Vidíme to aj na príklade mojich výskumných lokalít. V roku 1973 vznikla dychová hudba Broďčanka v Brodskom, roku

1976 vznikla Lanžhotčanka v Lanžhote a v roku 1985 Podlužanka v Tvrdoniciach. V osemdesiatych rokoch v Kútoch pri hudobnej škole pôsobila dychová hudba Kúcané, ktorej názov mal lokálny charakter. Podľa slov informátorov sa im prípona -anka veľmi nehodila. S fenoménom pomenovania dychových hudieb podľa konkrétnej lokality je spojená aj premena zloženia kapiel: zatiaľ čo staršie dychové kapely ako Juráčkovci alebo Dujsíkovci-Apaci mali názov podľa svojich kapelníkov a zlučovali muzikantov z viacerých lokalít, dychové hudby nazvané podľa určitého miesta mali snahu hrať v obsadení muzikantov z jednej lokality. Samozrejme z tej, ktorej názov kapela niesla.

Ako sa popularita Moravanky prejavila vo výskumných lokalitách? V Lanžhote a v Tvrdoniciach stále pôsobia Juráčkovci. Od sedemdesiatych rokov sa často menia kapelníci.²⁵ Dychovka už nedokázala ísť s moderným prúdom, jej popularita upadala. Úbytok herných príležitostí na Podluží po roku 1989 zapríčinil zánik zoskupenia – v roku 1991 absolvovali Juráčkovci svoje posledné hranie na hodoch v Kosticích. Nezostalo po nich prázdne miesto. Už v sedemdesiatych rokoch sa v Lanžhote sformovala dychová hudba Liduška, ktorú založili muzikanti – navrátilci z vojenskej služby. V roku 1976 sa premenovali na Lanžhotčanku a združovali muzikantov práve z Lanžhota. V osemdesiatych rokoch sa podobný scenár zopakoval v Tvrdoniciach, kde vzniká dychová hudba Tvrdončanka, neskôr premenovaná na Podlužanku. Obe tieto nástrojové zoskupenia svojou interpretačnou technikou napodobňovali Moravanku a takisto interpretovali aj jej repertoár. Po jej vzore si prispôbovali aj odev – na podujatiach, ako boli hody, hrali v ľudovom odevu, na zábavách alebo súkromných oslavách či koncertoch hrali vo vestách s nápisom kapely.

Na Slovensku bola situácia opäť iná. Dujsíkovci-Apaci zanikli so smrťou posledného člena tohto rodu na začiatku sedemdesiatych rokov. Kúty aj Brodské ale disponovali dobrými muzikantmi, ktorí mali snahu oživiť tradíciu dychovej hudby v regióne. Dôležitý stimul tu zohrala základná umelecká škola, ktorá vznikla v Kútoch v sedemdesiatych rokoch. Pod vedením učiteľa Františka Okénku,²⁶ ktorý prišiel z Veselí nad Moravou, tu v školskom roku 1977/78 vznikla prvá mládežnícka dychovka s koncertným charakterom a repertoárom po vzore Moravanky. Mala veľké úspechy a získala niekoľko ocenení. Po odchode F. Okénku sa do čela Kúcanov²⁷ – ako sa toto nástrojové združenie začalo označovať – postavil Radek Šimkovič (*1961), krídlovkár, ktorý po vzore svojho otca hrával aj s Juráčkami. Práve z tejto zostavy vyšli muzikanti, ktorí doteraz hrajú v dychovkách na celom Podluží. Táto dychová hudba mala skôr charakter dychového orchestru, a aj keď sa venovala interpretácii ľudových piesní, nebola príliš spätá so životom obce. Ďalšou dychovkou z deväťdesiatych rokov, opäť skôr koncertného charakteru, bola Večerka pod vedením Radka Šimkoviča, ktorej zostavu tvorili z 90 % muzikanti z Kútov. Hrávali na zábavách, svadbách a na rôznych kultúrnych podujatiach organizovaných obcou Kúty.²⁸

Pád československého totalitného režimu v novembri 1989 odhalil intenzitu kultúrnej politiky vo slovenskom vidieckom prostredí a jej výsledky. Nová politická situácia priniesla náhly prírval zahraničnej (predovšetkým západnej) populárnej hudby, ku ktorej bol prístup v socialistickom štáte zámerne obmedzovaný. Ďalším dôležitým faktorom bola zmena finančnej situácie obyvateľov a takisto aj zmena charakteru novovznikajúcich dychových hudieb, ktorých primárnou funkciou boli koncerty. V deväťdesiatych rokoch si veľkú popularitu hlavne v Rakúsku a v Nemecku získala Brodčanka – dychová hudba spomínaného koncertného charakteru, ktoré okrem Slabákových a vlastných úprav interpretovala populárne šlágre. Z webovej stránky zoskupenia vyplýva, že jej posledným slovenským kapelníkom bol Eduard Šimkovič, rodák z Brodského, od roku 1974 potom na muzikantskom prejave kapely začal pracovať v tej dobe takmer osemdesiatročný Karel Růžička, známy kapelník a hráč na krídlovku z Charvátskej Novej Vsi.

Zoskupenie tvorili predovšetkým muzikanti z Podluží,²⁹ ktorí okrem toho pôsobili aj v lokálnych dychovkách. Broďčanka sa preto nedokázala vstrebať do vidieckeho prostredia, keďže jej koncertný charakter nedovoľoval napríklad odohrať hody, čo je v sledovanom teréne najdôležitejším faktorom spätosti dychovky s lokálnym prostredím. Táto kapela sa na začiatku 21. storočia pomaly vytratila, pretože menšie koncertné dychovky stratili svoju popularitu.

Okrem zmeny charakteru dychoviek sa v hudobnej tradícii sledovaných lokalít začali vyskytovať nové nástrojové zoskupenia, ktoré mali na rozdiel od dychovky hneď dva bonusy. Prvým bolo nástrojové vybavenie. Tieto kapely mali elektronické klávesy, ktoré boli po otvorení hraníc oveľa dostupnejšie a ich akustické možnosti boli modernejšie a atraktívnejšie. Dôležitý bol ale počet muzikantov. Elektronické klávesy dokázali zvukovo nahradiť početný orchester a na ich obsluhu postačoval jeden človek. Vďaka technologickým možnostiam boli ľahko ozvučiteľné a dokázali prispôbovať svoje akustické vlastnosti. Elektronické klávesy dopĺňali v nástrojových zoskupeniach elektronické gitary alebo aj trúbka. Záležalo od možností a schopností muzikantov. V deväťdesiatych rokoch ich popularita na Slovensku rástla aj vďaka mediálne známym kapelám ako *Senzus* alebo *Profil*. Tieto kapely využívali nostalgie ľudu za starými časmi a moderným spôsobom interpretovali ľudové piesne. Počet muzikantov, ktorý bol rapidne nižší od minimálne 12člennej dychovky, znamenal aj menšie finančné náklady. V Kútoch aj v Brodskom bola popularita takýchto kapiel vysoká. Síce tu žiadna výraznejšie nepôsobila, stali sa však súčasťou svadiieb, dedinských zábav a súkromných osláv. Čo je však zaujímavé, dychová hudba dodnes zostala – hlavne v Brodskom – dôležitou súčasťou pri pohreboch.³⁰

Situácia v Lanžhote a v Tvrdoniciach je v porovnaní s vyššie uvedeným celkom iná. Silné stimuly súvisiace s družstevnou kultúrnou politikou pred rokom 1989 spolu s akousi nostalgiou obyvateľstva za starými dobrými časmi, ktoré sú už nenávratne späť, spôsobili posilnenie postavenia dychovej hudby aj po roku 1989. To využili muzikanti z neďalekých slovenských dedín a stali sa súčasťou kapiel na Podluží. Práve blízkosti tohto moravského regiónu a sila tunajšej tradície dychovej hudby pôsobili počas druhej polovice 20. storočia ako najsilnejší stimul pre muzikantov zo Slovenska. Tí sa vďaka tomu nielenže naučili hrať na dychové nástroje, ale mali neustálu snahu o založenie podobnej tradície aj na Slovensku. Ich ciele sa ale nestretli s požiadavkami a hudobným vkusom lokálneho spoločenstva.

Blízkosť Moravy ale dodnes dáva možnosť uplatnenia každého schopného muzikanta zo Záhoria. Dokazuje to obrovská fluktuácia muzikantov medzi kapelami a s tým spojený fenomén tzv. pozliepanky. Týmto termínom sa označuje zoskupenie muzikantov, ktorí spolu pravidelne nehrajú a nestretávajú sa pravidelne za účelom spoločného návratu repertoáru. Majú však kapelníka. Väčšinou ide o muzikanta, ktorý dostáva ponuky na účinkovanie pri hernej príležitosti, ktorá sa koná buď v lokalite, kde nemajú vlastnú dychovku, alebo v čase, kedy sa muzikanti jednej kapely jednoducho nedokážu všetci zísť a je nutné hľadať náhradníkov (v takomto prípade kapely pôsobia pod názvom nejakej už existujúcej kapely, pokiaľ sa z nej pri hraní zide viac muzikantov, inak účinkujú bez svojho názvu). Muzikanti pochádzajú z rôznych lokalít a často hrajú vo svojich stálych kapelách.³¹

Fenomén „pozliepanky“ je možný badať hlavne v lokalitách, ktoré nemajú svoju vlastnú dychovku. Najčastejšie sa takto hráva pri pohreboch, lebo ten predstavuje jedinou hernú príležitosť, pri ktorej je dodnes v Brodskom, zriedkavejšie aj v Kútoch, nutná prítomnosť dychovej hudby. Keďže ide o jedinou hernú príležitosť, ktorá fungovala bez prerušenia počas všetkých spomínaných politických zmien, je možné na nej badať intenzívny vplyv moravskej dychovky. Dôvodom je už spomínané pôsobenie muzikantov zo Záhoria v kapelách na Podluží, ale aj účasť moravských muzikantov pri pohreboch na Záhori. Pohreb je jedinou

hernou príležitosťou, v rámci ktorej sa mení nástrojové zoskupenie – vynecháva sa klarinet. Tento drevený aerofón získal po popularizácii Moravanky nové znenie, ktoré sa prejavilo na jeho melodickom ozdobnom charaktere. Party, z ktorých sa hráva na pohreboch, sú ale staršie. Pohreb navyše nie je koncert, kde sa jednotlivé nástroje predvádzajú v interpretačných schopnostiach, party pre klarinet sú preto písané jednoducho a sú zhodné s inými, plechovými nástrojmi. Pre finančnú náročnosť hráva preto na pohreboch iba najnutnejšie obsadenie dychovej kapely³² a klarinet pri tomto obrade nielen v skúmaných lokalitách, ale aj inde nenájdeme. Vo výnimočných prípadoch, kedy si to rodina želá, alebo keď ide o pohreb muzikanta, za ktorý sa peniaze neberú, je to samozrejme možné.

Záver

V prvej polovici 20. storočia bol vývoj dychovej hudby v nami vymedzenej oblasti slovensko-moravského pomedzí veľmi podobný. Muzikanti tohto obdobia boli tzv. naturisti, ich pôsobenie bolo viazané predovšetkým na tradičné tanečné alebo obyčajové/obradové príležitosti. Čisto dychové zostavy nachádzame skôr na Záhorí (v Kútoch pred rokom 1918, v Brodskom v roku 1920), na Podluží hrávali dychové zoskupenia zároveň ako štrajchy až do konca druhej svetovej vojny. Keďže sa vývoj dychovej hudby v skúmanom teréne začal líšiť až v druhej polovici 20. storočia, vidím najzásadnejší rozdiel práve v stimuloch, ktoré predstavovala kultúrna politika pred rokom 1989. V Lanžhote a v Tvrdoniciach prostredníctvom najmä jednotného roľníckeho družstva od päťdesiatych rokov 20. storočia začala intenzívna podpora aktivít spojených s ľudovou kultúrou, ktorá ovplyvnila zachovanie mnohých prvkov tejto kultúry až do súčasnosti. Bola zároveň živnou pôdou pre udržanie dychovej hudby spätjej primárne práve s lokálnou tradičnou kultúrou (dychová hudba ako stabilná súčasť hodov, cirkevných obradov apod.). Kultúrna politika priniesla aj nové herné príležitosti, zabezpečila postavenie dychovej hudby vo vidieckom prostredí a dosadila ju aj do mediálnej a komerčnej sféry. To malo za následok niekoľko zásadných zmien v repertoári, znení, vzhľade aj funkcii dychovej hudby a jej ďalší rozvoj. V sledovaných slovenských lokalitách ale nebola podpora zo strany lokálnych a regionálnych inštitúcií porovnateľná, dychové hudby boli čoraz menej späté s lokálnou kultúrou. Obyvatelia skúmaných obcí prestali pri jednotlivých tradičných herných príležitostiach považovať hudobný sprievod dychovej hudby za nutnosť. Muzikanti v sedemdesiatych rokoch nastúpili na komerčnú vlnu obľuby dychovky a začali zakladať kapely koncertného charakteru, ktoré už nepočítali s tým, že pôjdu hrať napríklad na Božie telo v Kútoch alebo na hody v Brodskom. Stále častejšie sa uplatňovali v dychových hudbách na Morave, mnohí muzikanti z Podluží naopak pôsobili v koncertných alebo príležitostných zostavách na Záhorí. Pohyb zo Slovenska na Moravu je však až do súčasnosti o veľa intenzívnejší.

Poznámky:

- 1 C i n t u l o v á, Marta a kol. *Kúty*. Skalica: Záhorské múzeum, 2005; F r o l e c, Václav a kol. *Tvrdonice: příroda, dějiny a lid. kultura podlužácké obce [sborník]*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1986; J e ř á b e k, Richard, F r o l e c, Václav a H o l ý, Dušan. *Podluží: kniha o lidovém umění*. V Brně: Krajské nakladatelství, 1962; M a t u s z k o v á, Jitka. *Lidový tanec na Podluží: jeho místo, funkce, proměny, nadregionální a interetnické souvislosti*. Disertační práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav evropské etnologie, 1996; M i c h a l o v i č, Peter. *Ludová nástrojová hudba na Záhorí: jej štýlové vrstvy a typy nástrojových zoskupení*. V Skalici: Záhorské múzeum, 2015; P a l k o v i č, Konštantín. *Obec Brodské*. Bratislava: Print-servis, 1999; S t u d e n k a, František et al. *Náš kraj: folklór, obyčaje, historie, nářečí a jména v tradici a současnosti družstevních vesnic Moravská*

- Nová Ves, Hrušky, Týnec a Tvrdonice*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1982; *Vermouzek*, Rostislav a kol. *Lanžhot: příroda a dějiny*. Praha: Tisková, ediční a propagační služba, 1983.
- 2 DH Podlužanka: <https://www.facebook.com/dhpodluzanka/>; Lanžhotčanka: <https://www.facebook.com/Lanžhotčanka-147697805272701/>; Město Lanžhot: <https://www.facebook.com/mesto.lanzhot/>; Pjekné Mjestečko o.z. – Kúty: <https://www.facebook.com/PjekneMjestecko/>; Záhorské múzeum v Skalici: <https://www.facebook.com/zahorskemuzeumvskalici/>; Historie Lanžhota – Krojované hody 1965, [zverejnené 27. 8. 2018]. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=TFzDD41teGg&t=24s>; Historie Lanžhota 2 – krojované svatby, [zverejnené 27. 3. 2015]. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=FlKk66eiG8g&t=5s>; LANŽHOTČANKA – Nejlepší z Moravy (1993) – část 1., zverejnené [2. 2. 2018]. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=kpoOFyotvGk>
 - 3 *Lenková, Jana*. Vojenská hudba a hudobný život Bratislavy v 19. storočí. *Slovenská hudba* 19, 1993, č. 3–4, s. 464.
 - 4 *Lenková, Jana*. Hudba v období romantizmu a národno-emancipačných snáh, 1830–1918. In: *Elschek, Oskár*, ed. *Dějiny slovenskej hudby*. Bratislava: ÚHV SAV a ASCO, 1996, s. 195–258; *Táž*. Vojenská hudba a hudobný život Bratislavy v 19. storočí. *Slovenská hudba* 19, 1993, č. 3–4, s. 458–480; *Táž*. K fenoménu slávností, zábavy a hudby v urbánnej spoločnosti na Slovensku v rokoch 1848–1918. *Slovenská hudba* 32, 2006, č. 3–4, s. 317–345; *Táž*. Vojenský kapelníci z Čiech a Moravy ako dôležitý faktor hudobnokultúrneho života na Slovensku v rokoch 1860–1918. In: *Bajgarová, Jitka*, ed. *Vojenská hudba v kultúre a histórii českých zemí*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v.v.i., 2007, s. 83–109.
 - 5 *Kapusta, Jan*. *Dechové kapely, pochod a František Kmoch*. Praha: Supraphon, 1974, s. 3.
 - 6 *Bimková, Milada* a *Vetterl, Karel*. Lidové kapely, písně a tance. In: *Hurt, Rudolf* a kol. *Kyjovsko*. Brno: Musejní spolek, 1970, s. 232.
 - 7 Informátor, nar. 1961, Brodské.
 - 8 *Dúžek, Stanislav* a *Gara, Bernard*. *Slovenské ľudové tance a hudba na sklonku 20. storočia*. Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV, 2001, s. 70.
 - 9 *Pěčík, Stanislav*. *Když zazpívají křídlovky*. 1. díl. Břeclav: Moraviapress, 1998, s. 25.
 - 10 Živiť sa ako muzikant nebolo na počiatku 20. storočia vo vidiekom prostredí možné a ani žiadúce. Hudobný sprievod života obce bol jej prirodzenou súčasťou. Preto aj odmeny pre muzikantov boli relatívne malé a v podobe naturálií.
 - 11 *Matuszková, Jitka*. c. d., s. 242.
 - 12 *Studenka, František* et al. c. d., s. 179.
 - 13 *Palkovič, Konštantín*. c. d., s. 151.
 - 14 *Michalovič, Peter*. c. d., s. 106.
 - 15 *Toncrová, Marta*. Zpěv a hudba. In: *Studenka, František* et al. c. d., s. 175.
 - 16 *Tamtiež*, s. 176.
 - 17 *Tamtiež*, s. 176.
 - 18 *Pavlicová, Martina* a *Uhlíková, Lucie*. Folklorismus v historických souvislostech let 1945–1989 (na příkladu folklorního hnutí v České republice). *Národopisná revue* 18, 2008, č. 4, s. 187–197, s. 189 (části vo vnútorných úvodzovkách sú citované z: *Kašpar, Zdeněk*. O některých zkušenostech našeho souboru v pořádání lidových zábav. *Lidová tvořivost* 5, 1954, s. 54).
 - 19 *Studenka, František* et al. c. d., s. 17.
 - 20 *Frolec, Václav* a kol. c. d., s. 20.
 - 21 Dávnejšie sa hrávalo aj pred sviatkom Petra, Pavla a Jakuba. Informátori z radov starších muzikantov spomínajú na to, ako v tieto dni chodili po dedine a pred domom oslávenca zastali a zahrli mu jeho obľúbené piesne. Dostali za to občerstvenie.
 - 22 Podobným stimulom bola od roku 1969 súťaž o *Zlatú křídlovku*, prebiehajúca v českej časti krajiny. Víťazná dychová hudba okrem prestíže získala možnosť vydania nahrávky a vycestovania do zahraničia za účelom prezentovania svojho regiónu.
 - 23 *Turčanová, Barbora*. *Funkcia dychovej hudby na slovensko-moravskom pomedzí v 20. storočí (na príklade lokalít Kúty, Brodské, Lanžhot a Tvrdonice)*. Magisterská diplomová práca. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav evropské etnologie, 2019, s. 71.

- 24 T o n c r o v á, Marta. Moravanka. In: Pavlicová, Martina a Uhlíková, Lucie, eds. *Od folkloru k folklorismu: slovník folklorního hnutí na Moravě a ve Slezsku*. Ve Strážnici: Ústav lidové kultury, 1997, s. 167.
- 25 Zmeny v kapele sa začali, keď František Juráček přešel z Es-klarinetu na bubon a jeho miesto aj ako kapelníka zaujal v roku 1975 Ludvík Prajka z Lanžhota, no napriek tomu im stále zostal názov Juráčkovci. Ludvík Prajka v roku 1978 kvůli nezhodám kapelu opouští a na čelo kapely sa postavil Antonín Hakala. V roku 1982 po něm nastúpil jeho brat Mirek Hakala. V roku 1986 viedol kapelu František Juráček mladší až do ich posledného hrania na hodoch v Kosticích v roku 1991.
- 26 Nejde o na poli folklórneho hnutia známeho učiteľa Františka Okénku z Hrubej Vrbky na Horňácku, ale o zhodu mena.
- 27 Kronika ZUŠ Kúty z rokov 1978–1984.
- 28 Informátor, nar. 1961, Brodské.
- 29 Prevzaté z <http://brodcanka.cz/>, [online] [cit. dňa 16. 4. 2019].
- 30 Informátor, nar. 1961, Brodské.
- 31 Informátor, – , Skalica; Informátor, 1983, Lanžhot.
- 32 Pohrebné služby, ktoré v súčasnosti pôsobia v Kútoch a v Brodskom, majú vo svojej ponuke zabezpečenie hudobného sprievodu. Zvyčajne to funguje tak, že majú kontakt na jedného muzikanta, ktorý je schopný zaistiť zostavu muzikantov, schopných odohrať objednaný pohreb.

Mgr. Barbora T u r č a n o v á (n. 1994), doktorandka Ústavu európskej etnológie Masarykovy univerzity v Brně, vo svojom odbornom záujmu sa venuje ľudovej hudbe a piesni vo vidieckom prostredí.

Changes of Brass Bands on Moravian Slovak Border in 20th Century (on the examples of villages of Kúty, Brodské, Lanžhot and Tvrdonice)

A b s t r a c t

The study deals with the issue of brass music as a set of instruments active in rural environment which has not been paid much attention in Czech and Moravian research in traditional folk culture so far. Its topic is the development of brass music on Moravian Slovak border in the villages Kúty, Brodské, Lanžhot and Tvrdonice paying attention to the period of the second half of 20th century. This period is characterized by changes of political regime which brought new impulses also in traditional folk culture of the above-mentioned localities. The central role in the development of brass music after establishment of a totalitarian regime was played by newly developing cooperative farms in the localities. The farms were the main financial stimulus for the activities devoted to preservation of local folk culture, i.e. brass music as well. Another important stimulus was represented by mass media through which new influences upon activities of respective brass bands were coming, the most active of them being brass band Moravanka the influence of which can be best seen in the sound, image and function of brass music. The study follows the life of two brass bands – Juráčkovci performing in Moravia and Dusíkovci-Apaci on the Slovak bank of the river Morava. Their example demonstrates the influence of the above-mentioned stimuli and proves the fact that local community is the strongest factor.

Key words: brass band, Moravia, Slovakia, Moravian-Slovak border, development of brass bands, sources of music taste, changes in local music tradition

Wandel der Blaskapellen im slowakisch-mährischen Grenzland im 20. Jahrhundert (am Beispiel der Ortschaften Kúty, Brodské, Lanžhot und Tvrdonice)

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Beitrag widmet sich der Problematik der Blaskapelle als einer Instrumentalgruppe, die auf dem Land tätig ist und der bislang sehr wenig Aufmerksamkeit auf dem Boden der slowakischen und tschechischen Forschung im Bereich der traditionellen Volkskultur gewidmet wurde. Das Thema des Beitrags ist die Entwicklung der Blasmusik im slowakisch-mährischen Grenzland in den Ortschaften Kúty, Brodské, Lanžhot und Tvrdonice mit Blick auf die zweite Hälfte des 20. Jahrhunderts. Für diesen Zeitabschnitt ist die Änderung des politischen Regimes charakteristisch, die neue Impulse auch für die traditionelle Volkskultur der genannten Gemeinden brachte. Die zentrale Rolle in der Entwicklung der Blasmusik nach der Errichtung des totalitären Regimes im Jahr 1948 spielten die neu entstehenden landwirtschaftlichen Genossenschaften in diesen Orten. Sie stellten den hauptsächlich finanziellen Anreiz für die Aktivitäten zur Bewahrung der lokalen Volkskultur dar, also auch der Blasmusik. Ein weiterer wichtiger Impuls waren die Massenmedien, über die neue Einflüsse auf die Tätigkeit der einzelnen Blaskapellen kamen, wobei seit 1973 am intensivsten die Brünner Blaskapelle Moravanka tätig war, deren Einfluss sich auf Klang, Image sowie Funktion der Blasmusik niederschlug. Der Beitrag verfolgt das Leben von zwei Instrumentalgruppen – der auf der mährischen Seite wirkenden Kapelle Juráčkovci und der Dujsíkovci-Apaci von der slowakischen Seite der March. An ihrem Beispiel ist der Einfluss der erwähnten Stimuli zu sehen und sie beweisen, dass der stärkste Faktor die lokale Gemeinschaft ist.

Stichwörter: Blasmusik, Mähren, Slowakei, slowakisch-mährisches Grenzland, Entwicklung der Instrumentalgruppen, Wandel des Musikgeschmacks, Wandel der lokalen Musiktraditionen